

VROUWENEILAND

Anne Helen Gjelstad

Haar eerste bezoek aan Kihnu was in 2005, om een breisymposium bij te wonen. Op slag was de Noorse modeontwerpster en fotografe Anne Helene Gjelstad verliefd op het knappe textiele handwerk van het eiland, de uitbundige kleuren, de verrassende patronen. In alle rust, bedacht ze, moest ze dit nog eens opnieuw bekijken en fotograferen. Toen het een paar jaar later zover was stelde ze haar doel echter volledig bij, op dag één.

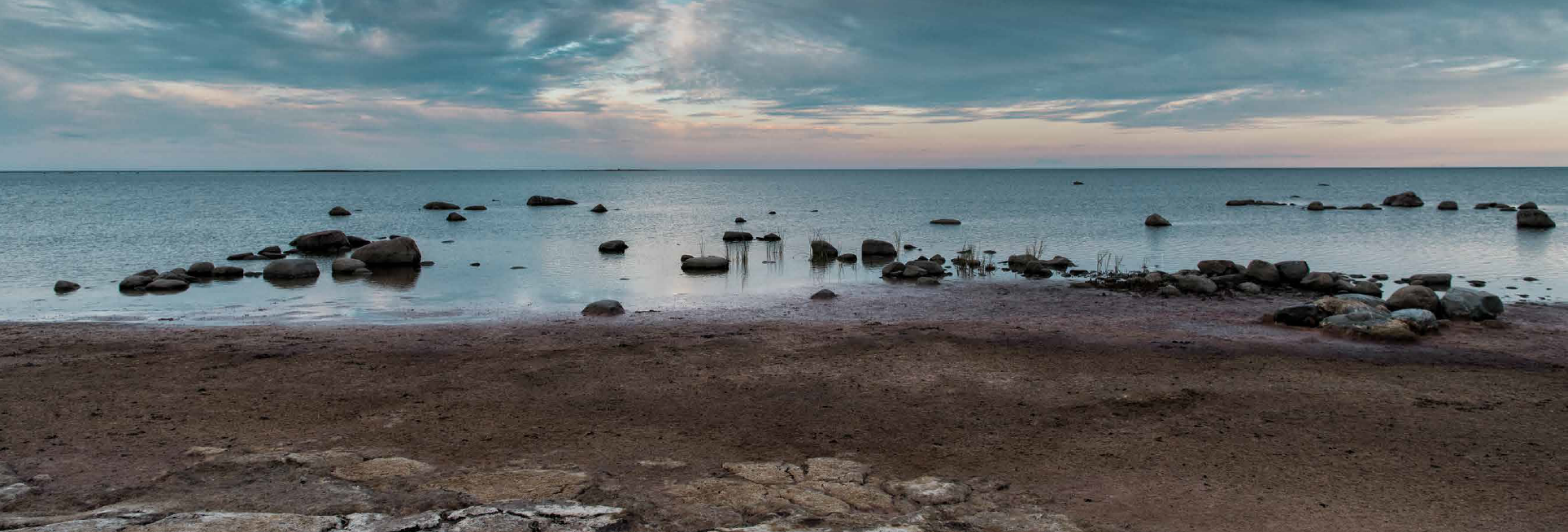

WOORD HALBE DE JONG BEELD ANNA HELENE GJELSTAD

Anne Helene Gjellstad (1956, Oslo) had zich nog niet geïnstalleerd in haar vakantieverblijf of de burens meldden een sterfgeval: of zij ook kwam rouwen. Gjellstad ging, en de verbondenheid van de zingende oude vrouwen die ze aantrof raakte haar zo diep dat ze ter plekke besloot de stoffen te laten voor wat ze waren. Ze ging de vrouwen zelf fotograferen. Dat Gjellstad alleen vrouwen zag was geen toeval: het Estse eilandje Kihnu telt zo'n vierhonderd permanente bewoners, en nog geen tien van hen zijn mannen.

UNESCO

'Vrouweneiland', of 'Europa's laatste matriarchaat', zo luiden de bijnamen van het 7 kilometer lange en 3 kilometer brede eiland in de Golf van Riga, een oostelijke uitloper van de Oostzee. Wie van de veerboot stapt ziet de merkwaardige bevolkingsopbouw meteen: alleen maar vrouwen, veelal in kleurige ouderwetse dracht. De man ontbreekt echt in het straatbeeld, en daar zijn verschillende oorzaken voor, uit verschillende tijden. In de negentiende eeuw werden schepen groter en zeevaardiger, en de mannen van Kihnu, vanouds vissers en zeehondenjagers, bleven sindsdien veel langer van huis. In de twintigste eeuw sloegen heel wat jonge mannen op de vlucht voor achtereenvolgens de Sovjet-, de nazi- en opnieuw de Sovjetbezetter. En in de jaren 90 trokken velen naar Noorwegen, Zweden en Finland om daar in fabrieken of in de scheepsbouw te werken; op Kihnu was er niets. De vrouwen stapten in elk denkbaar vacuüm: ze verbouwden voedsel, repareerden tractoren, werden vuurtorenwachter, ze vervingen de priester et cetera. Mede door hun grote rol in de 'Culturele ruimte' kreeg Kihnu in 2008 een inschrijving op de UNESCO-Lijst van Immaterieel Erfgoed.

Bewogen levens

Anne Helene Gjelstad startte haar fotoproject met een voorsprong. Jaren eerder had ze op het veel grotere eiland Hiiumaa een eigen kledingbedrijf, Close Knit World, op poten gezet, en het toen opgedane woordje Ests vergemakkelijkte de fotografeersessies zeer. Eenmaal daarmee bezig kwam Gjelstad al snel tot een richtinggevend nieuw inzicht: “Ik wilde enkel nog de oudste eilandbewoners. Zonder uitzondering hebben die intense levens geleid – dat bleek elke ontmoeting opnieuw. Ze hebben Russen zien komen en gaan, ze hebben de nazi’s meegemaakt, ze hebben mannen en zonen verloren... Ik mikte meteen maar op het hoogste: op iedere foto de vrouw en haar veelbewogen leven samenbrengen.” Het is Gjelstad meer dan gelukt. Achter de voorzichtige glimlachjes tekenen zich stormen en afgronden af. De foto van Sauendi Mann, de vrouw met de stok en de gele hoofddoek, is één van Gjelstads favorieten:

“Ze heeft iets meisjesachtigs behouden, ondanks haar persoonlijke drama. De Russen dwongen haar zoon in het bos te werken. Een vallende boom trof hem; hij was op slag dood.” De markantste vrouw van het eiland moet wel Järsumäe Virve zijn. Ze poseert met haar zoon, voor haar kerstversierde woning. Gjelstad: “Virve, ook wel ‘Kihnu Virve’, rijdt soms nog op haar oude Sovjet-zijspanmotor. De hond gaat dan mee in de bak. Haar zwarte rok duidt op rouw: ze heeft behalve haar man ook een dochter verloren.” Virve, 92 jaar, is Kihnu’s bekendste folkzangeres. Met haar vaste accordeonist treedt ze nog altijd op.

Tilli Alma – de vrouw van het openingsbeeld – belichaamt wat Gjelstad betreft de essentie van de Kihnu-vrouw: “Schuchter en zelfbewust tegelijk, kijk die blote voeten eens. Haar rok zie je nergens anders dan op dit eiland, en dat ze zelf aan het breien is, is ook al zo’n cultuurpijler.”

Kört

Wat bij ons een jeans is, is op Kihnu een gestreepte rok – de foto’s laten er geen misverstand over bestaan. De kleuren van deze ‘kört’ zijn veelzeggend: rood staat voor jeugd, geluk en voorspoed; zwart staat voor rouw, en blauw is een tussenkleur. Gek genoeg zal een bruid nooit een rode kört dragen: de verklaring is dat zij het einde van haar single-zijn betreurt. Een rood sierrandje aan de onderkant van om het even welke kleur kört beschermt tegen ziektes. Een ander terugkerend kledingonderdeel is het schort. Op Kihnu draag je een schort als je getrouwd bent. De vrouwen dóén dat dan ook, want een schort vergeten om te doen brengt ongeluk. Er gelden strenge voorschriften: getrouwde vrouwen met kinderen van verschillende mannen mogen geen schort dragen. En ook: de kleur van de kört dicteert de kleur van het schort. Kledingkasten hangen vol op Kihnu – een gemiddelde Kihnuse heeft zo dertig körts.

Een ontroerend moment is de zestigste verjaardag van een Kihnuse vrouw. Waar ze als jong meisje de vele handwerktechnieken ontdekte, en later, als jonge vrouw, haar bruidsschat bijeen naaide, moet ze zich nu op haar eigen begrafenis voorbereiden door mooie lijkkleding te maken en handschoenen te breien voor de mannen die haar graf zullen delven – het enige vak dat op Kihnu niet door vrouwen wordt gedaan.

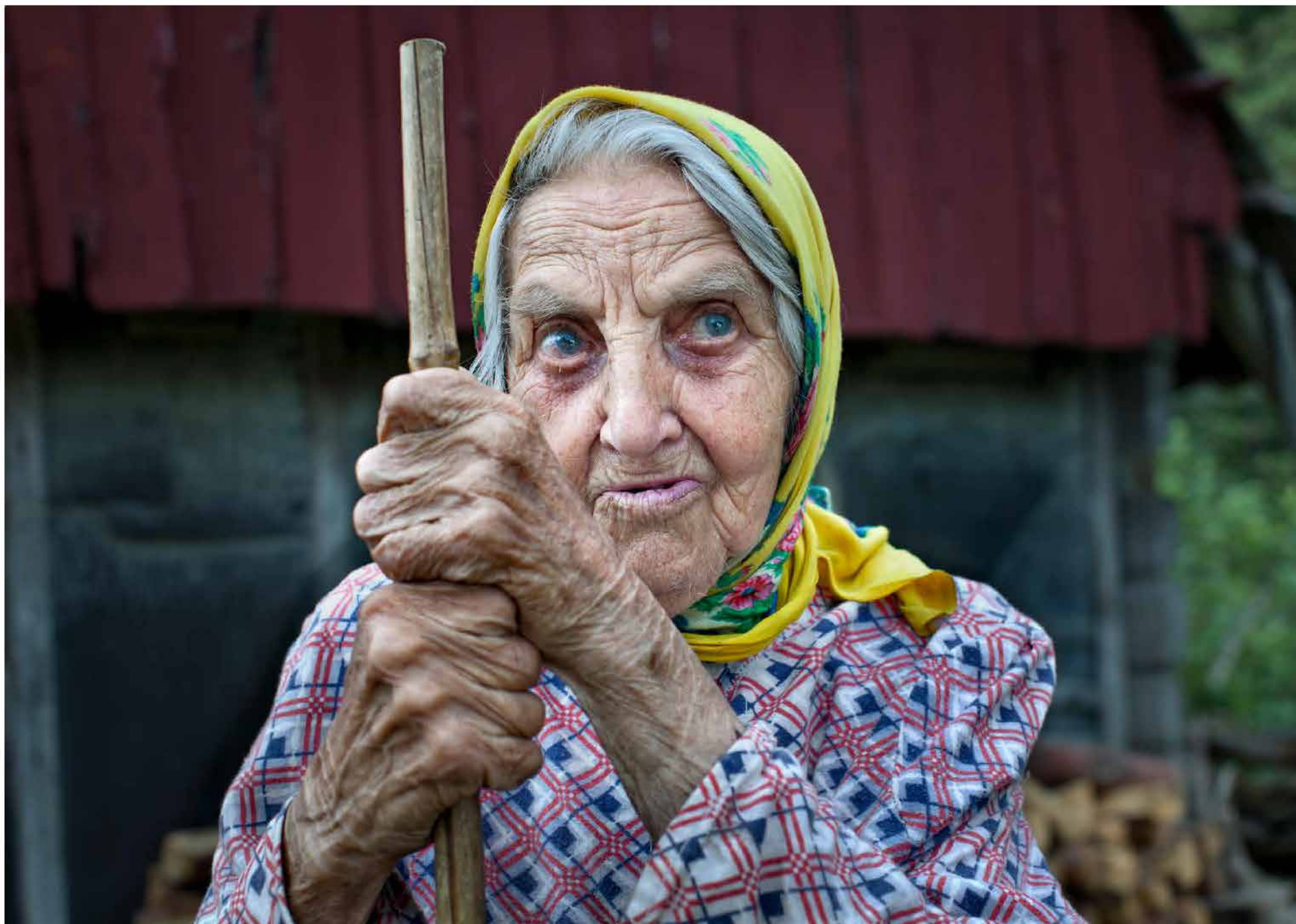
Wankel evenwicht

Idyllischer dan Kihnu – het licht glooiende eiland met zijn prachtige zandstranden, uitgestrekte dennenbossen, oude telegraafdraden, zeldzame vogels – lijkt niet te kunnen, nog los van ál die lieve en liefdevol gefotografeerde oude vrouwen. Vakantiegangers weten het eiland ’s zomers ook goed te vinden. Kihnu mikt graag op de ‘sensitieve toerist’: níét op zoek naar zwembad, cocktailbar of golfbaan. Hotels zijn er niet, een geldau-

tomaat evenmin. Er zijn een paar restaurants, maar die zijn zeer beperkt geopend. Overnachten doe je bij de eilanders thuis, in hun gastenkamers, en je draait mee in het gezinsleven – klusjes horen er ook bij. Met afschuw wordt nu nog teruggedacht aan de eerste bezoekers, vlak na de onafhankelijkheid in 1991. Hordes jongeren uit de verre omtrek kwamen zich toen misdragen nadat ze hadden ontdekt dat er geen politiebureau was. Gauw genoeg echter wist Kihnu het om te buigen en min of meer zijn eigen toeristen te selecteren. En al vele jaren komt er in de zomer een rustig gezelschap – Japanners en Duitsers vooral – om van de goedgevulde culturele kalender te genieten. Zolang ze met niet meer dan driehonderd tegelijk zijn – zoveel kan het eiland kwijt – is iedereen blij.

De kracht van het eiland is tevens zijn zwakte. De hang naar het oude vertrouwde plus de wel héél sterke gemeenschapszin katapulteren Kihnu nou niet bepaald de toekomst in; het eiland heeft eerder trekjes van een openluchtmuseum. De jongeren blijven dit niet; ze vertrekken, en blijven weg. Hierdoor zijn er nauwelijks nog gezinnen met kinderen, en dat zet het voortbestaan van de school op het spel. Het idee, een paar jaar geleden bedacht, om jonge mensen vast te houden door modernere woningen en appartementen voor ze te bouwen pakte verkeerd uit: ze vertrokken evengoed, en rijke Estse vastelanders kochten de woningen als vakantiehuis.

Het is zoeken naar een evenwicht. Niemand heeft een pasklaar antwoord op de vraag hoe het met Kihnu en zijn volstrekt unieke vrouwencultuur verder moet. Anne Helene Gjølstad stelt met haar foto's, uitgegeven in het boek *Big Heart, Strong Hands*, een andere vraag – misschien wel het antwoord op de vorige: wie wil er nou dat dit verloren gaat?

IJsweg

Van half mei tot eind oktober gaat er een veerboot naar Kihnu; buiten die maanden is de ijsgang te zwaar. Een klein vliegtuigje is dan het alternatief. Óf, grappig genoeg, de auto. Bij de juiste condities opent de Estse wegverkeersdienst landelijk zeven ijswegen, met borden en al, en die van Kihnu naar het vasteland is er één van. Het is nadrukkelijk geen toeristische attractie; doel is om het de eilanders iets gemakkelijker te maken. Het dragen van gordels is verboden; als de auto onverhoopt door het ijs zakt kost losmaken te veel tijd. De rijsnelheid moet lager dan 25 km per uur zijn, of hoger dan 40: daartussen kan het ijs vanwege resonantiegolven breken.

Lülle Lüll

Vele eeuwen geleden leefde de trotse en mysterieuze held Lülle Lüll op Kihnu. Lüll was moedig, want hij durfde het op te nemen tegen de landheer, die zich schuldig maakte aan talloze wreedheden tegen zijn arbeiders. Rijk was hij ook: behalve drie boerderijen bezat Lüll een immens goudfortuin dat volgens de overlevering nog altijd ergens in de dennenbossen begraven moet liggen. Tot op vandaag zou zijn geest er nog rondspoken: hij moet immers een oogje op zijn schat houden. In datzelfde bos zou ook een betoverde, eindeloze weg liggen, een weg die je vooral 's nachts niet moet nemen. Elke eilander weet dit: niemand anders dan een piepjonge Kihnu Virve wilde kijken waar de weg uitkwam, tot twee keer toe. Beide keren liep ze urenlang, zonder dat de weg ophield. Pas bij het morgenlicht wist ze te ontsnappen, door terug te keren naar het beginpunt. ■

